Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti *Musiqi elmi, mədəniyyəti və təhsilinin aktual problemləri* №1, 2021, **s. 26-31**
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет *Актуальные проблемы музыкальной науки, культуры и образования* №1, 2021, **с. 26-31**
Azerbaijan State Pedagogical University *Actual problems of the science, culture and education of music* №1, 2021, **pp. 26-31**

TƏLİM VƏ TƏRBİYƏNİN NƏZƏRİYYƏSİ VƏ METODİKASI (MUSİQİNİN TƏDRİSİ METODİKASI)

UOT 37.02:78.074

M.T.Əliyeva
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Az 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi,68
e-mail: m.aliyeva60@gmail.com

DİRİJORLUQ DƏRSLƏRİNDƏ TƏLƏBƏLƏRDƏ MİLLİ-VƏTƏNPƏRVƏRLİK HİSSLƏRİNİN TƏRBİYƏSİ

Açar sözlər: *vətənpərvərlik, tərbiyə, xor, musiqi, dirijorluq*

Məqalədə dirijorluq dərslərində xor musiqisinin, xüsusilə də milli-vətənpərvər ruhda yazılmış Azərbaycan bəstəkarlarının xor əsərlərinin tərbiyəvi imkanları araşdırılır. İlk dəfə olaraq, Azərbaycan bəstəkarlarının vətənpərvərlik mövzusunda xor yaradıcılığının ölkəmizdə peşəkar musiqi sənətinin yarandığı gündən bu günə qədər şərhi verilir. Məqlədə dahı Ü.Hacıbəylinin milli xor janrlarının təşəkkülündə rolu göstərilir.

М.Т.Алиева

ВОСПИТАНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ДИРИЖИРОВАНИЯ

Ключевые слова: *патриотизм, воспитание, хор, музыка, дирижирование*

В статье рассматриваются воспитательные возможности хоровой музыки на уроках дирижирования, особенно патриотических хоровых произведений Азербайджанских композиторов. Впервые проводится обзор хорового творчества Азербайджанских композиторов по патриотической тематике с момента зарождения профессионального музыкального искусства в нашей стране до сегодняшних дней. В статье указывается на роль великого У.Гаджибейли в зарождении национальных хоровых жанров.

M.T.Aliyeva

EDUCATION OF NATIONAL PATRIOTIC FEELINGS OF STUDENTS ON CONDUCTING LESSONS

Keywords: *patriotism, education, song, choir, music, conducting*

The article examines the educational possibilities of choral music in conducting lessons, especially patriotic choral works of Azerbaijani composers. For the first time, a review of the choral work of Azerbaijani composers on patriotic themes is carried out from the moment of the birth of professional musical art in our country to the present day. The article points to the role of the great Uzeyir Hajibayli in the birth of the national choral genres.

Vətənpərvərlik – mürəkkəb və çoxşaxəli, dərin anlama malik bir hadisədir. Vətənpərvərliyin dərin və tarixi kökləri vardır. O, ən müqəddəs və ən ülvi hisslərdən, duyğulardan biridir. Cəmiyyətin ən vacib və əhəmiyyətli dəyərlərindən biri kimi o, özündə sosial, siyasi, mənəvi, mədəni, tərixi və bir çox başqa komponentləri ehtiva edir və, ilk növbədə o, öz Vətəninə qarşı uca, emosional münasibət kimi özünü büruzə verir. Vətənpərvərlik – şəxsiyyətin mənəvi zənginliyinin mühüm bir hissəsi kimi çıxış edir və şəxsiyyətin sosial əhəmiyyətinin yüksək səviyyəsi ilə xarakterizə olunur. Bu bir həqiqətdir ki, vətənpərvərlik insanda fədakarlıq, qəhrəmanlıq və məğlubedilməzlik hissi yaradır, apardığı mübarizədə onda inam hissini gücləndirir.

Vətənpərvərlik insanı səciyyələndirən ən mühüm keyfiyyətlərdən olduğundan onun böyüməkdə olan nəslə aşılanması, uşaq, yeniyetmə və gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi təhsilin bütün pillələrində təlim-tərbiyə işinin ən mühüm istiqamətlərindən, ən vacib vəzifələrindən olmalıdır.

Vətənə, xalqına, torpağına sevgi hisslərinin tərbiyəsini hər bir fənn müəllimi öz fənninin imkanları daxilində həyata keçirməlidir. "Dirijorluq" fənninin imkanları isə buna çox böyük şərait yaradır. Ümumi musiqi mədəniyyətin tərkib hissəsi olan xor musiqisi də bu məsələlərin həllinə qulluq edir. Xor musiqisi nümunələrini isə tələbələr dirijorluq dərslərində öyrənirlər.

Xor sənəti musiqi mədəniyyətinin ən qədim və zəngin hissələrindən biridir. Xor ifası bədii fəaliyyətin ən geniş və demokratik forması olaraq insanların mənəvi aləmlərini, düşüncə və hisslərini, dünyagörüşlərini əks etdirir. Xalqımızın vətənpərvər hisslərinin tərbiyəsində xor sənətinin sözsüz ki, böyük təsiri var.

Bu baxımdan müəllimin qarşısında repertuarın düzgün seçimi kimi vacib məsələ durur. Repertuar seçildikdə tələbənin nəinki texniki və bədii-estetik zövgünün inkişafı, həmçinin və ən başlıcası onun mənəvi keyfiyyətlərinin

formalaşdırılması da nəzərə alınmalıdır ki, bu keyfiyyətlər sırasında milli-vətənpərvərlik hissləri önəmli yer tutur.

Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında xor musiqisi mühüm yer tutur və onun böyük bir hissəsi qəhrəmani-vətənpərvərlik mövzusu ilə bağlıdır. Xor musiqisinə ümumiyyətlə vətəndaşlıq mövzuları xarakterikdir. Burada vətənə sadiqlik, sevgi, ədalətsizliyə qarşı mübarizə kimi epik və nəhəng ideyalar öz əksini tapır. Xor mədəniyyəti – bəstəkar yaradıcılığının elə sahəsidir ki, burada bədii tərbiyə funksiyaları ictimai-musiqi funksiyaları ilə uyğunlaşır.

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığında hərbi-vətən-pərvərlik mövzusunda əsərlər çoxluq təşkil edir. Bunlar janr baxımından müxtəlifdir: «Milli marş», «Azərbaycan marşı», «Çırpınirdi Qara dəniz», «Süvari», «Çağırış», «Ananın oğluna nəsihəti», «Döyüşçülər marşı», «Şəfqət bacısı», «Vətən ordusu», «Yaxşı yol», «Cəbhəyə», «Zəfər himni», «Əsgər marşı», «Səni gözləyir", «Vətən və cəbhə» kantatası və bəstəkarın bu mövzuda şah əsəri olan «Koroğlu» operasından «Çənlibel» xoru.

Dirijorluq dərslərində adları çəkilən əsərlərin, xüsusilə də "Çənlibel" xorunun öyrənilməsi vətənpərvərlik tərbiyəsi baxımından çox vacıb bir məqamdır, çünki tələbələr əsəri dirijorluq etməmişdən öncə onun yaranma tarixi və ideya-məzmunu barəsində məlumatlar toplayır (bu əsər üzərində işin ilkin mərhələsidir). Yalnız bundan sonra onun dirijorluğuna keçirlər. Qəhrəmanlıq mübarizəsinə köklənmiş xalqın səciyyəvi intonasiyası məhz bu xorda öz ifadəsini tapmışdır. Xalq kütlələrinin oyanışı zamanı onun parlaq səciyyəsi olan bu döyüşkən xor həm də opera qəhrəmanı ilə xalqın birliyini nümayiş etdirir.

Q.Qarayevin xor yaradıcılığı musiqişünaslar tərəfindən az öyrənilsə də, bununla belə o, respublikada xor sənətinin pionerlərindən və Ü.Hacıbəylinin layiqli davamçılarından olmuşdur. Bəstəkarın bir sıra *a capella* və kino üçün yazdığı xor əsərləri mövcuddur, lakin vətənpərvərlik mövzusu dedikdə, biz sözsüz ki, onun üç kantatasından və C.Hacıyevlə birgə yazdıqları "Vətən" operasından danışmalıyıq. Bu əsərlərin dirijorluq dərslərində öyrənilməsi də vacibdir.

Ü.Hacıbəyli ənənələrinə sadiq qalan bəstəkardan biri də C.Cahangirov olmuşdur. Bəstəkarın xor yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusu ilə bağlı əsərlər geniş yer tutur. Buraya "Arazın o tayında" vokal-simfonik poema, "Azad" operasından "Çaargah xoru", "Azərbaycan" odası kimi əsərlər daxildir.

Bəstəkarın "Azad" operasında Cənubi Azərbaycanın azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda məzlum xalqın mübarizəsi öz əksini tapmışdır. Operanın əsas ideyasını yaşadan baş qəhrəman xalqdır. Buna görə də operanın dramaturgiyasında öz emosional məzmununa görə əsas yeri çox rəngərəng olan kütləvi xor və rəqs səhnələri tutur. Xorun spesifikasını gözəl bilən bəstəkar xüsusi ustalıqla xalq xor səhnələrini yaradır. Buna misal olaraq üsyan etmiş

xalqın obrazını təcəssüm etdirən bütövlüklə III pərdəni göstərmək olar. Həm öz məna əhəmiyyətinə görə, həm də ayrı-ayrı səhnələrin monumental sədalanmasına görə "Koroğlu"nun məşhur "Çənlibel" səhnəsilə səsləşən üçüncü pərdə operada xalq obrazının inkişafında zirvə təşkil edir. Burada səslənən "Çaargah" xoru böyük epik ifadəliliyi və monumentallığı ilə fərqlənir. Qurtuluşa inam ifadə edən və "qara buludları" qovmağa çağıran xor qəhrəmanlıq xarakteri daşıyır.

Dirijorluq dərslərində digər görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarının vətənpərvər ruhda yazılmış əsərlərini repertuara salmaq məqsədəuyğundur. Dirijorluq dərslərində tələbələrin S.Rüstəmovun "Ana vətən" xor mahnısı, T.Quliyevin "İgidlər" odası, Ə.Hüseynzadənin "Gözəl Vətən" kantatası, F.Əmirovun "Vətən haqqında mahnı" kantatası, A.Rzayevanın "Çiçəklən yurdum", İ.Məmmədovun "Azərbaycan", A.Əlizadənin "Azərilər" və S.Ələsgərovun "Vətənə eşq olsun" kantataları ilə tanışlığı zamanı onlarda vətənpərvərlik hisslərinin oyanması və inkişafı baş verir.

1990-cı illər Azərbaycan xalqının tarixində ən faciyəvi səhifələrindən biri olmuşdur. Qanlı yanvar hadisələri, müharibə abu-havası, 20% torpağlarımızın itirilməsi incəsənət xadimlərimizə böyük təsir göstərmişdir. Bəstəkarlarımızın vətənpərvərlik mövzusunun açıqlanmasında bir dönüş yaranmışdır. Bu zaman R.Mustafayev də fəal yaradıcı fəaliyyətini nümayiş etdirir. Məhz bu illər onun "Salatın", "Məhəmməd və Leyla" oratoriyaları, "Haqq sənindədir", "Bu qan yerdə qalmaz" kantataları, "Nədən yarandın" vokal-simfonik poeması kimi əsərləri yaranır ki, bu əsərlərin dirijorluq dərslərində öyrənilməsi vacibdir.

Həmin illər hərbi vətənpərvərlik mövzusuna daha çox müraciət edən bəstəkarlardan biri də Süleyman Ələsgərov idi. Onun yazdığı mahnı və marşlar melodiyanın ahəngdarlığı baxımından həm xalq musiqisinə bağlı idi, həm də xalqa mənəvi ruh verirdi. "Bu torpağa bağlıyıq", "Yürüş mahnısı", "Gənclik mahnısı", "Hardasan igid oğlan" , "Biz qələbə çalmalıyıq", "Qəhrəman", "Bura vətəndir" mahnıları, S.Ə.Şirvaninin sözlərinə xor, solist və orkestr üçün "Nöhvə", Güdrət Əzizin sözlərinə xor, solist və orkestr üçün "Güllənənən abidələr" balladası və b. kimi əsərlərin adlarını çəkmək olar.

Xor musiqisi janrlarının inkişafında, milli xor üslubunun yeni səviyyəyə çıxmasında görkəmli Azərbaycan bəstəkarı A.Əlizadənin də böyük rolu olmuşdur. Xor musiqisi onun yaradıcılığında aparıcı sahələrdən biridir. Tam qətiyyətlə demək olar ki, bəstəkar özünəməxsus şəxsi xor üslubunu yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Onun vətənpərvərlik mövzusunda bəstələdiyi xor əsərləri sirasında "Azərilər" (söz. F.Qocanın) və "Ana torpaq" (söz. B.Vahabzadənin) kantatalarını göstərmək olar. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, A.Əlizadə vətənpərvər hisslərini təkcə epik-qəhrəmani əsərlər vasitəsilə deyil, həm də lirik əsərlər vasitəsilə çatdira bilmişdir. Bu baxımdan onun xalq psixologiyasını, xarakterini dərk etmək yolunda ciddi səyləri "Bayatılar" (1969) xor silsiləsi

daha qabarıq əks etdirir.

1975-ci ildə Fikrət Qocanın sözlərinə yazdığı "Azərilər" kantatası vətəndaşlığı, qəhrəmanlığı tərənnüm edir. Bəstəkar xalqımızın keçmişindən müasir dillə danışır. Əsər yüksək amallar – vətən və xalq qarşısında məsuliyyət hisslərini aşılayır. Humanist və qəhrəmani mövzu burada xalq poetik təfəkkürü vasitəsilə ifadə olunur. Kantata 4 hissədən ibarətdir. Burada bəstəkar alleqorik şəkildə Dəniz, Dağ, Bahar və Odlu torpaq barədə söhbət açır. Əbədi fəzanın səsi tarixin canlı səsini xalq yaddaşında qəhrəman oğulların nurlu xatirəsini hifz edir və nəsillərə yetirir. Qəhrəmanlığın mənəvi gözəlliyi kantatada ardıcıl və hərtərəfli olaraq açıqlanmışdır. Burada bəstəkar istedadının gücü ilə xalq musiqisinin dərin qatlarını özünəxas parlaq formada təzahür edə bilmişdir. O, folkloru yaradıcı şəkildə sənət süzgəcindən keçirərək mahiyyətcə yeni bir bədii məzmun yaratmağa müvəffəq olmuşdur.

Müasir Azərbaycan musiqisində görkəmli bəstəkar Vasif Adıgözəlov da parlaq əsərlər yaratmışdır. Onun bəstələdiyi vətənin, torpağın müqəddəsliyini tərənnüm edən "Odlar yurdu", "Qarabağ şikəstəsi", "Çanaqqala" oratoriyaları vətənpərvərlik ideyası ilə bağlı olan monumental triptix təşkil edirlər. Bu əsərlərdə bəstəkarın musiqi dilinin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada milli musiqi ənənələri ilə Avropa musiqi ənənələrinin sıx birləşməsi baş verir. V.Adıgözəlovun melodikası milli musiqimizin ənənələrinə söykənir və onun təsiri altında formalaşır. V.Adıgözəlov öz oratoriyalarında ciddi və dərin məzmunlu tarixi mövzulara müraciət etmişdir. Onun oratoriyalarında əks olunan qəhrəmanlıq və vətənpərvərlik ideyası öz aktuallığını, mənasını və əhəmiyyətini bu gün də açıq-aşkar göstərmiş olur.

2000-ci illərdə də bəstəkarlarımız xor əsərlərində vətənpərvərlik mövzusuna əvvəlki kimi çox müraciət edirlər. Məsələn, R.Mustafayev 2007-ci ildə "Hünər göstərin" və "Azad olacaq Qarabağ" simfonik orkestr və xor üçün odalar, R.Mirişli "Məşəl kimi yanan ürək", "Doğma diyarım", "Azərbaycan" xor və orkestr üçün süitalar, F.Allahverdi 2004-cü ildə böyük simfonik orkestr və xor üçün "Qarabağ odası", O.Rəcəbov "Ulu öndər" əsərlərini yaratmışdılar. 2009-cu ildə bəstəkar Firəngiz Əlizadənin bəstələdiyi "Qarabağnamə" operası Opera və Balet Teatrında tamaşalarla təqdim edilmişdir. Bir sözlə, bəstəkarlarımız bu mövzuda yetərincə əsərlər yaradırlar.

2000-ci illərdə vətənpərvərlik mövzusunda təkcə monumental əsərlər deyil, həm də kiçik həcmli xor mahnı janrının da inkişafı davam etdirilir. Məsələn, Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun 35 mahnıdan ibarət "Vətən nəğmələri" adlı məcmuəsinin böyüməkdə olan gənc nəsil vətənpərvər ruhda tərbiyələnməsi üçün əhəmiyyətini xüsusi vurğulamaq istərdik. Bundan başqa tanınmış bəstəkarımız professor Azər Dadaşovun da pu səpkidə yazdığı xeyli xor mahnıları vardır (24 mahnıdan ibarət toplusu).

A.Dadaşov Azərbaycanın xor musiqisi sahəsində çalışan ən ustad

sənətkarlarından biridir. Bəstəkarın bütün xor əsərləri vokal cəhətdən ifa üçün çox rahatdır, bununla bərabər o, hər bir səsin tembr xüsusiyyətlərini, çalarlarını çox böyük məharətlə üzə çıxarmağı bacarır. Bəstəkarın vətənpərvərlik ruhda yazılmış iri həcmli vokal-simfonik əsərləri ("Ana yurd", "Bu Vətən ölə bilməz" kantataları, "Bir millət-iki dövlət" odası, himnləri və s.) xüsusi diqqətə layiqdir, çünki burada simfonik və xor yazılış üslublarının həssas şəkildə sintezi baş verir. Bu əsərlərin dirijorluq dərslərində öyrənilməsi tələbələrə milli təfəkkürü, xalqına sevgi, vətənpərvərlik və qəhrəmanlıq hisslərini aşılayır.

Bu gün torpaqlarımız işqaldan azad olduqdan sonra, ümid edirik ki, bəstəkarlarımız yeni-yeni vətənpərvərlik ruhda əsərlər yazacaq, elə əsərləri ki, orada xalqımızın birliyi, mübarizliyi, fədakarlığı, ordumuzun rəşadəti, qəhrəmanlığı və misilsiz şücaəti əks olunacaqdır. Bu əsərlərdə artıq miskinlik deyil, böyük Qələbə ruhu təsvir olunacaqdır, o qələbə ki, minlərlə şəhid və qazilərimizin, vətənin igid oğullarının və müdrik, cəsur rəhbərlik sayəsində mümkün olmuşdur!

Beləliklə, gördüyümüz kimi, Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında kifayət qədər milli-vətənpərvərlik ideyasını daşıyan xor əsərləri vardır ki, bunların vasitəsilə dirijorluq dərslərində tələbələrin vətənpərvərlik tərbiyəsini həyata keçirmək olar. Bəstəkarlarımızın yaratdığı hər bir sənət əsəri formaca milli, məzmunca bəşəri olaraq mədəniyyətmizin zənginləşməsinə, gənc nəslin vətənpərvərlik və humanist ruhda yetişdirilməsinə zəmin yaradır.

Ədəbiyyat

1. Dadaşova E., Əliyeva M. "Dirijorluq və onun tədrisi metodikası". Bakı, 2013, 219 s.
2. Abdullayeva Z. "Azərbaycan musiqi ədəbiyyatı". Bakı, 2009, 216 s.
3. Hacıbəyli Ü. «Azərbaycanın musiqi sənəti haqqında». Bakı, 1986
4. Hidayətova F. «Musiqi və vətəndaşlıq tərbiyəsi». Bakı, 2009, 187 s.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 09.02.2021
Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 16.02.2021
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15.03.2021
Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Afət Həsənova
ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.